

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΦΡΑΙΜ

ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ ΙΔΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

ΥΠΟ

Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

(Απόσπασμα ἐκ τῆς Ἑπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ).

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΒΙΒΛ. ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ",

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ

1901

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΦΡΑΙΜ

ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ ΙΔΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

ΥΠΟ

Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

(*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἑπετηρίδος τοῦ Παργασσοῦ*).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ",

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ

1901

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΦΡΑΙΜ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ ΙΔΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ ἐλλόγιμος φίλος μου καὶ περὶ τὴν πάτριον ἱστορίαν ἐντρίβε-
στατος κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεύς, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ 10ῳ
τεύχει τῆς « Ἀρμονίας » περισπούδαστον διατριβὴν, ἐν ᾗ, ἀνακοινῶν
τὸ πατριαρχικὸν σιγίλλιον τοῦ 1728, τὸ ἐξασφαλίζον τὸ ἐν Ἀθή-
ναις φροντιστήριον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Γρηγορίου Σωτήρη μητρο-
πολίτου Μονεμβασίας καὶ Κάλαμάτας πρὸ ἐτῶν ἀνεγερθέν, ποιεῖται
λόγον, ὡς ἐν παρεκβάσει, καὶ περὶ τινος ἄλλου κώδικος ἐν τῇ βιβλιο-
θήκῃ τῶν Μηλεῶν καὶ τούτου κατακειμένου, ἐν ᾧ ἠρίθμησεν ὁ ἀκά-
ματος ἐρευνητὴς 104 ἐπιστολάς, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπευθυνομένας
πρὸς τινα διδάσκαλον ὀνόματι Ζαχαρίαν. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας δὲν
ἐπρόφθασεν ἐλλείψει χρόνου νὰ διεξέλθῃ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς,
κατανοήσας ὅμως τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἀξίαν, συνέστησε πρὸς
δημοσίευσιν, χάριν τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι σχολείων
ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἀσχολουμένων.

Ἐγὼ δὲ χάριτας ὁμολογῶν τῷ ἐλλογίμῳ ἐν ἱατροῖς καὶ πολιτευο-
μένοις δημάρχῳ Παγασῶν καὶ ἐγκρίτῳ συγγραφεῖ κυρίῳ Νικολάῳ
Γεωργιάδῃ, ὅτι παρέσχε μοι τὸ εὐτύχημα νὰ διεξέλθω αὐτάς οὐχὶ
ἐν βίᾳ, ὅπως ὁ φίλος μου κ. Κεραμεύς, τινὰς μὲν τούτων δημοσιεύω
εὐθὺς σήμερον, ἄλλας δὲ ἐν τῇ ὅσον οὐπω ἐκδοθησομένῃ ἱστορίᾳ μου
τῶν Ἀθηνῶν. Εὐτυχῶς ἐν τῷ κώδικι συνεστάχωσεν ὁ συλλέκτης,
ὅστις εἶναι, ὡς φαίνεται, αὐτὸς ὁ διδάσκαλος Ζαχαρίας, καὶ τὰ ἐξώ-
φυλλα τῶν ἐπιστολῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς, ὥστε μανθάνομεν μετὰ
τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν διαμονὴν καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πρὸς ὃν ἡ ἐπι-
στολή. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία εὗρίσκετο τότε ἐν

σπαργάνοις, πολλαὶ τῶν ἐπιστολῶν δὲν ἐξικνουῦντο πρὸς ὃν ἐπεστέλλοντο, ἄλλαι δὲ ἐπίτηδες κατεκρατοῦντο καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν φιλυπόπτων ὀθωμανῶν καὶ ἄλλαι παρεδίδοντο ἀπεσφραγισμέναι. Τούτων ἔνεκα προσέφευγον οἱ γράφοντες εἰς συνθηματικὰς φράσεις, ἀποκρύπτοντες ἐκ φόβου πολλά, τὰ ὅποια θὰ συνετέλουν τὰ μέγιστα πρὸς διαφώτισιν τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα. Ὅθεν ἀναγινώσκομεν «ἦλθον ἄπερ οἶδας — οἶδας τὸν γράφοντα — οἶδας πόθεν» καὶ ἄλλα ἀκατανόητα.

Ἐν τῷ ἐν λόγῳ κώδικι προεξάρχουσι κατ' ἀριθμὸν αἱ ἐπιστολαί, αἱ ὑπὸ τινος Δημητρίου διδασκάλου ἐν Τυρνάβῳ πρὸς τὸν ἐν Μακρυνίτζα τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου διατρίψαντα Ζαχαρίαν, τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Κεραμέως ὑποτεθέντα διδάσκαλον τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τοῦ Κοινοῦ, πράγματι δὲ περιβόητον διδάσκαλον τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου σχολείων, περὶ ὧν ἀτελεστάτας εἶχομεν ἕως τώρα εἰδήσεις, καὶ ταύτας ἐκ τοῦ πολυτίμου Σχεδιάσματος τοῦ κ. Μ. Κ. Παρανίκα, καὶ τοῦ προγενεστέρου περὶ Θεσσαλικῆς Μαγνησίας πονήματος τοῦ Ν. Ι. Μάγνητος. Οὗτος ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ποτὲ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον, λέγει ὅτι ἐν Ζαγοράῃ ιδρύθη σχολεῖον περὶ τὸ ἔτος 1745 καὶ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος ἐ χρημάτισε μοναχὸς τις Ζαχαρίας ἐκ τῆς ἐν Βώλῳ οἰκογενείας τῶν Παπαγιαννουλαίων, ὅστις διδασκθεὶς ἐν Ἀθήναις τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν γλῶσσαν ἐκόμισεν αὐτὴν ὡς ἄλλος Κάδμος εἰς τὴν Ζαγοράν.

Εὐτυχῶς τὰς συντομωτάτας ταύτας καὶ οὐχὶ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ Ζαχαρίου συμπληροῦσιν ἐπαρκῶς αἱ ἐκ Μηλεῶν ἐπιστολαί. Ἐκ τούτων μανθάνομεν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Παπαγιαννούλης ἢ παπᾶ Στέλλος, καὶ κατῴκει ἐν Βώλῳ· ἐκεῖθεν δ' ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας περὶ τὸ ἔτος 1732¹ ἠκροάσατο τῶν

¹ Ὅρα τὸν ἐν τῇ παρούσῃ ἐπετηρίδι ὑπὸ Π. Κεραμέως δημοσιευόμενον κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Μηλεαῖς βιβλιοθήκης, ἔνθα καὶ ἀναλυτικὸς πίναξ τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐπιστολῶν. Τοῦ ὑπ' ἀριθ. 117 χειρογράφου προτάσσει ὁ κ. Κεραμεὺς τὴν δὲ τὴν σημείωσιν «ὡς φαίνεται ἐγγραφή ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ζαχαρίου μαθητεύοντος ἔτι ἐν Ἀθήναις» διὰ χειρὸς δὲ τοῦ Ζαχαρίου σημειοῦται «Θεματογραφία τῆς ἡ ἀρχῆς» κατὰ τὸ ψλβ' Μαρτίῳ α' ἡρξάμην θεματοποιεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας». Ἐντεῦθεν συμπεραίνω, ὅτι τότε μὲν ἐν ἔτει 1732 ἦλθεν ὁ Ζαχαρίας εἰς Ἀθήνας, ὅτε

διδασκάλων Παϊσίου καὶ Ἀγαπίου Βουλισμᾶ, ἔχων συμμαθητὴν τὸν Ἀθηναῖον Εὐθύμιον, τὸν μετέπειτα μετωνομασθέντα Ἐφραίμ καὶ ἀνελθόντα εἰς τὸν πατριαρχικὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον. Ἄν καὶ δὲν ὑπῆρξε μακροχρόνιος ἢ ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Ἐφραίμ συμβίωσις, ἢ συνδέσασα ὁμῶς αὐτοὺς φιλία ἀκμαία διετηρεῖτο καὶ μετὰ πολλῶν ἐτῶν πάροδον ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀλληλογραφίᾳ. Ὁ Ἐφραίμ ἀνωτέρας διψῶν διδασκαλίας καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀντλήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ περιπύστου διδασκάλου Γερασίμου, μετέβη εἰς Πάτρμον ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1740. Τὴν ἐκεῖ ἀφιξίν του ἀνήγγειλεν ὁ γηραιὸς διδάσκαλος Γεράσιμος πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις προσφιλεῖ καὶ ὁμότεχνον αὐτῷ Παῖσιον τῇ ς' Φεβρουαρίου 1740. Αὐτὸς δ' ἐπέστειλεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ζαχαρίαν τρεῖς μὲν ἐπιστολάς τῇ κζ' Ἰουνίου, κε' Ἰουλίου καὶ ια' Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1740, τετάρτην δὲ τῇ κδ' Μαρτίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1741, συλλυπητήριον οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τῷ ἀναγγελλθέντι θανάτῳ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Ζαχαρία, μηνύουσαν δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς· «Ἴσθι γοῦν καμὲ δι' εὐχῶν τῆς ἁγίων ὑγιαίνοντα, καὶ τὸν ἐρχόμενον Ἀπρίλιον πλεῦσαι μελετῶντα, ἣν θεὸς διδῶ, πρὸς τὸ ἁγιώνυμον ὅρος τοῦ Ἀθωνος, περιηγήσεως χάριν, ἢ ὀρθώτερον εἰπεῖν προσκυνήσεως, καὶ κατὰ τὸν Αὐγούστον ἢ Σεπτέμβριον πρὸς τὰ αὐτόθι ἀφιζόμενον, τοῦ θεοῦ συνεργοῦντος».

Ὁ δὲ Ζαχαρίας κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1741 ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, ὅθεν κατὰ Σεπτέμβριον ἔγραψε πρὸς τὸν Ἐφραίμ τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν, ἐπιγράψας εἰς Σκόπελον, ὅπου ἐνόμιζεν ὅτι ἔμελλε νὰ προσεγγίσῃ κατευθυνόμενος εἰς Ἀθήνας.

«Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Ἐφραίμ τὴν ἐν Χριστῷ προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην πρόσρησιν.

» Ἐξ ὧν μοι ἑναγχος, εἰς τὴν ἐμαυτοῦ πατρίδα διατρίβοντι, Ἀθήνηθεν ἐπεστάλη, γνούς σε πρὸ ἡμερῶν ἐπὶ τὸ ἁγιώνυμον ὅρος ἀφικόμενον, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Σκόπελον ἐπανήξοντα, κακεῖθεν Ἀθή-

καὶ ὁ ἐξ Ἀρτης προσκληθεὶς Παῦλος ὁ Ἰθακήσιος, ὁ ὕστερον Παῖσιος μετωνομασθεὶς, παρέμεινε δ' ἐν Ἀθήναις μέχρι τοῦ 1742 ἔτους, ὅτε ἐπανέκαμψεν εἰς Βῶλον. Κατὰ τὸ μακρὸν δὲ τοῦτο χρονικὸν διάστημα ἔλαβε, φαίνεται, πρὸς πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων καὶ θέσιν ἱερέως ἐν τινι τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο ἐξάγεται ἐκ μιᾶς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἐφραίμ.

ναζε ἀποπλεύσοντα, σκοπὸν ἐθέμην κάγω τῆς ἐπὶ Σκόπελον ἄψασθαι, κακεῖθεν περιμένειν ἄχρις οὗ τῶν ἐκεῖθεν σοι ἐπανιόντι συναποπλεύσωμεν· ἀμφιρρεπῆς μέντοι ὢν μὴ προαπόντος σου τοῦ σκοπούμενου ἀποτύχω, καὶ οὕτω διὰ κενῆς οὐχ ὅπως πονήσας, ἀλλὰ καὶ δαπανήσας ἔσομαι, εὐθὺ τῆς Ἀττικῆς τὸν πλοῦν ποιήσασθαι ἔκρινα, κακεῖσε εἰ μὲν προεμπλοήσαντι ἐντυχεῖν σοι, εἰ δὲ μήγε, ἐκδέχεσθαι σε μετὰ μικρὸν ἀφιζόμενον. Ταῦτα μὲν διὰ βραχέων περὶ ἐμοῦ εἰς εἰδῆσίν σοι ἔστω, δῶή δὲ ὁ τῆς ἀγάπης Θεὸς ὑγιαίνουσιν ἀλλήλοις ἐντυχεῖν, συνησθῆναί τε καὶ συμπαρακληθῆναι τῷ πνεύματι· ἐρῶμένος μοι καθ' ἐκάτερον εἴης ἐς μακράϊωνας. ᾠψμα' Σβρίου ἢ ἐκ Βῶλου. Καὶ τοῦτο ἴσθι ὅτι τῆς ἀποδημίας ἄχρι τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, θεοῦ δίδοντος, μελετῶ ἄψασθαι, καὶ εἰ μὲν καιροῦ τύχης ἐντεῦθεν διαβῆναι, τὰ μέγιστα μοι χαριεῖς καὶ θυμηδίας ὅσης αἴτιος ἔσει τῷ ἀπὸ ψυχῆς σε φιλοῦντι.

Ὁ σὸς ὅλος
Ζαχαρίας.

Συνηνητήθησαν λοιπὸν πάλιν οἱ δύο φίλοι ἐν Ἀθήναις καὶ συνεβίωσαν ἐκεῖ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, μέχρις οὗ ὁ Ἐφραίμ προσκληθεὶς εἰς Κύπρον καὶ παρακινήθεις ὑπὸ ἀγνώστου ἡμῖν φίλου καὶ προστάτου ἐξ Ἀλικῶν Κύπρου ἐπιστέλλοντος εἰς Ἀθήνας τῇ γ' Ἰουνίου 1742 ἀπῆλθεν ἐκεῖσε, ὁ δὲ Ζαχαρίας συμπληρώσας καὶ αὐτὸς τὰς σπουδὰς, ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν γενέθλιον Θεσσαλίαν. Τὴν ὥς ἐκ τοῦ ἀποχωρισμοῦ διακοπεῖσαν ἀλληλογραφίαν ἐπανέλαβε πρῶτος ὁ Ἐφραίμ ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1743, ἐπιστείλας ἐκ Λευκωσίας Κύπρου, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὡς διδάσκαλος, τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ζαχαρίαν· μὴ γινώσκων δὲ ἂν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει εὐρίσκετο ἢ ἀλλὰχοῦ, καὶ ὑποθέτων ὅτι κατέληξεν εἰς Βῶλον, ἐπέγραψεν αὐτὴν «εἰς Βῶλον ἢ ὅπου εὐρίσκεται».

« Ζαχαρία τῷ ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τὸν ὀφειλόμενον ἀσπασμόν.

» Τίς μοι πτέρυγας δώσει, ἵνα πετασθεῖς πρὸς σέ καταπαύσω, ἢ σοὶ μᾶλλον δοθήσονται, καὶ πετασθεῖς ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ Ἄθωνος ἢ ὅθεν γῆς ἦς, πρὸς τὴν ἐν ἣ οἰκοῦμεν ἐσχατιὰν καταπαύσεις, ὥσπερ καὶ αὐτὴ Ἀθηνᾶ βῆ κατ' οὐλύμπιοις καρήνων ἀΐξασα χθονί. Γενοῦ χαμαίζηλος ὁ μετάρσιος, ὅπως τὸν ὃν ἀλλήλοις ἔχομεν θεῖον πόθον

ἀμφοτέροι ἀναπαύσωμεν. Οὔτε γὰρ Ἐφραίμ ἄλλον εὐρήσει Ζαχαρίαν ποτὲ (τοῦτο πᾶσιν ὁμολογῶ καὶ διαμαρτύρομαι), καὶ πλεῖστα μογήση, μάτην ἔσται πεπονηκώς· εἰρήσεται γὰρ τᾷ ἀληθείᾳ· οὔτ' αὖθις Ζαχαρίας ἄλλον Ἐφραίμ. Τολμήσω καὶ τοῦτο εἰπεῖν διὰ σέ, οὐκ οἶδα δὲ μὴ ἀπατῶμαι· τοῦτο γὰρ ἡ πεῖρα δηλώσει εἰ ἀληθείας ἔχεται. Ὅρα γοῦν μὴ ἀπλῶς ψευδόμενος, καὶ τότε πάντως γράψωμαι ἂν σε ἀδικίας. Τὸ τῆς ἱερωσύνης πολλῶν ἔνεκα ἐδεξάμην ἀξίωμα, ἱεροκλήρυξ τε ἐψηφίσθην, καὶ μόνος τὴν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐγχειρήματος προστασίαν ἀνέλαβον. Γένοιτο δέ μοι ἐν πᾶσι τούτοις διὰ τῶν ἱερῶν σου εὐχῶν φανῆναι εὐδόκιμον καὶ θεῷ εὐάρεστον. Καὶ ταῦτα μὲν βιαίως, εἴθε δὲ καὶ αὖθις ἴδοιμι σέ τὸν ἡδιστον καὶ ἐν Χριστῷ μοι ἀδελφὸν περιπόθητον Ζαχαρίαν φημί τὸ γλυκύ μοι καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. ,αψμγψ».

Φεβρουαρίου κα'. Ἐκ Λευκωσίας τῆς Κύπρου.

Ὁ σὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς
Ἐφραίμ ἱερομόναχος.

Καὶ ἐν ὑστερογράφῳ :

Οἱ φίλοι πάντες διὰ τῆς ἱεράς σου φωνῆς προσειρήσθωσαν. Ἐπιγράφεται δὲ «τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ τῷ υἱῷ τοῦ Παπᾶ Στέλλου, ὡς ποθεινοτάτῳ μοι σωτηριωδῶς εἰς Βῶλον ἢ ὅπου εὐρίσκεται».

Ὁ Ζαχαρίας ἐπανελθὼν εἰς Βῶλον καὶ ἀναλαβὼν τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐνὸς τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου σχολείων, ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν φίλον Ἐφραίμ διὰ τῆς παρὰ πόδα ἐπιστολῆς.

«Ἐφραίμ τῷ ἐν Χριστῷ μοι πολυεράστῳ ἀδελφῷ τὴν ἀπὸ ψυχῆς ὀφειλομένην πρόσρησιν.

»Βραδέε μὲν οὐδὲν ἤττον ὅμως καὶ διὰ τὴν μέλλησιν ἰδέα παρ' ἐμέ τὰ ἐράσμια ἀφῆκται γράμματα τῆς ὑμετέρας φιλότητος. Ἐν νῷ γὰρ αἰεί μοι τὰ κατ' αὐτὴν ἐτιθέμην, φροντίς τε τις ὀχληρὰ καὶ βαρύθυμος ὁσημέραι ἐπῆει μοι καὶ ἔπειρε δὲ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μᾶλλον, ἢ τοὺς ἀνυποδύτους ποσὶ κατὰ δριμὸν βαδίζοντας ὡς ἄκανθαι, γυμνὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀκάλυπτος καὶ περὶ τὸ ἐρώμενον εὖ μάλα περιδεῆς ἡ ἀγάπη, ἄρά γε τὴν μακρὰν οὕτω καὶ διαπόντιον ὁδὸν εὐρώστως διήνυσεν ἡ ἐμοὶ φιλτάτη καὶ θεσπεσία ψυχὴ ; ἄρά γε τὰ ὑπὲρ ὧν τῆς τοσαύτης ὁδοῦ ἄψασθαι προεῖλετο καλῶς ἀπέβη, ἄρα κατὰ νοῦν ; ἄρα κατὰ

θυμόν ; οὕτως οὖν με διακείμενον τὰ ἐλλόγιμά σου φθάσαντα γράμματα πάσης μὲν φροντίδος καὶ ἀθυμίας ἀπήλλαξε, πλείστης ὅσης δὲ θυμηδίας ἐνέπλησεν, ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν σέ μὲν ὑγιῶς ἔχοντα, τὰ δὲ κατὰ σέ κατὰ ροῦν ὡς εἰπεῖν φερόμενα, ἀνθ' ὧν δὲ καὶ μυρίας ὥδ' αὖς τῷ κρείττονι ἔθυσα χαριστηρίους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἱκετείας ἀδιαλείπτους αὐτῷ καὶ διακαεῖς προσάγω, ὅπως καὶ εἰς τοῦπιόν ἐπὶ τὸ κρεῖττον σέ τε καὶ τὰ κατὰ σέ προάγοιτο, καθ' ἑκάτερόν τε ὑγιαίνειν εἴης, ἐν πᾶσι τοῖς σωτηριώδεσι καταθυμίοις εὐοδούμενος. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, ἐγὼ δὲ πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων διατελῶ διὰ τὴν ἀπὸ σοῦ τῆς φίλης μοι καὶ ἐλλογίμου ψυχῆς διάζευξιν, ἣν ἀφόρητον ὅλως ἡγοῦμαι, καὶ τίς μοι παρέξει πτέρυγας ὡς καὶ αὐτὸς ἔφης, ἐφ' ᾧ πρὸς σέ μοι τὸν φίλτατον πετασθεὶς ἀφίξωμαι καὶ σοὶ διὰ παντὸς βίου συνῶ ; Ἐν τοῖς εὐκταιοτάτοις μοι γὰρ τοῦτο γε, καὶ ὅτου καὶ ἂν τις εἴποι ἥδιον, ἀλλ' ἤδη ὄρᾳς ὅσον τὸ θεῖον ἀπέστησεν ἀπὸ σοῦ, τῶν ἐμῶν πάντως ἀμαρτιῶν ἐνεκεν, τοσαύτης δὲ ὁδοῦ καταθαρρῆσαι οὐκ ἐμόν, οἶδας γὰρ πλέον ἢ ἐγὼ τὰ τῆς ἐμῆς μεγαλοψυχίας· ἄλλως τε καὶ σχολῆς φορτίον φθάσας ἐμαυτῷ ἐπέθηκα ὁ μάταιος, τυφλὸς τυφλοὺς ὁδηγεῖν, τὸ εἰρημένον, ἐγχειρήσας, ὅπερ τέως ἀποθέσθαι τῶν μὴ ραδίων. Τοιαῦτα μὲν τὰ κατ' ἐμέ, ἃ καλῶς ἴξειν ἱερῶν εὐχῶν χρεῖα, καὶ τῶν γε ὑμετέρων μάλιστα, θεοπειθεῖς γὰρ αἱ ἀπὸ φιλίων χειλῶν πρὸς θεὸν ἐξαντλούμεναι δεήσεις. Ἐρρώμενός μοι εἰς μακραίωνας εἴης ἐν εὐροῖᾳ τῶν τε ἔσω καὶ ἐκτὸς ἀγαθῶν, ἱερῶν καὶ ἐρασμίων σου γραμμάτων μὴ ἀπαξιῶν με. ,αψμγψ νοεμβρίου ηἡ. Ἐκ Βώλου.

οἶδας τὸν σὸν
Ζαχαρίαν».

Ἡ ἐπιστολὴ φέρει ἐπιγραφὴν :

«Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Ἐφραίμ τῷ ἐξ Ἀθηνῶν σωτηριωδῶς εἰς Λευκωσίαν Κύπρου».

Ποῖον ἦτο τὸ σχολεῖον, οὗ ἀνέλαβε τὸ φορτίον, δὲν σημειοῖ ἄνωτέρω, ἀνακαλύπτουμεν ὅμως αὐτὸ ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐπιστολῶν ἐπιγραφομένων «τῷ λογιωτάτῳ διδασκάλῳ εἰς Μακρυνίτζαν».

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λοιπὸν ἐκτεθέντων ἐγένετο ὁ λόγος ὅτι ὁ Ζαχαρίας τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἀνέλαβε τὸ πρῶτον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπανελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου ἐχρημάτισεν ὄχι διδάσκαλος ἀλλὰ

μαθητής. Ἐὰν δ' ἐδίδαξε καὶ ἐν Ζαγορά καὶ πότε οὐδὲν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ἐνδείκνυται. Ἴσως τοῦτο ἐγένετο ἅμα τῇ ἀφίξει αὐτοῦ ἐπὶ τινὰς μόνον μῆνας, ἐνῶ ἐν Μακρυνίτζα ἐσχολάρχησε διαρκῶς ἐπὶ ἔτη ἱκανά. Ὅτι δὲ ἐν Ἀθήναις ἐχρημάτισε μαθητής καὶ ὄχι διδάσκαλος ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνομένων ἐπιστολῶν. Ἐνόσω δηλονότι διέτριβεν ὡς μαθητής ἐν Ἀθήναις αἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ τοῦ φίλου συμμαθητοῦ Ἐφραίμ ἐπεγράφοντο «τῷ πανσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ» ἢ «τῷ πανσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ παπᾷ Ζαχαρίᾳ Ἀθήναζε», ἅμα ὅμως ἀνηγγέλθη ὅτι ἀνέλαβε καὶ Σχολῆς φορτίον, προσετέθη εἰς τοὺς τίτλους καὶ τὸ «τῷ λογιωτάτῳ διδασκάλῳ».

Τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ ἐν Μακρυνίτζα σχολείου ὁ Ζαχαρίας ἀνέλαβε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1743 ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀπὸ 8 Μαΐου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐπιστολῆς τοῦ πρῶτον τώρα ἐμφανιζομένου ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ἐπιστολῶν Δημητρίου, ἄνευ μὲν ἄλλου ἐπιθέτου, διδασκάλου δὲ τῆς ἐν Τυρνάθῳ σχολῆς. Τίς ὁ Δημήτριος οὗτος δὲν ἠδυνήθη ἀσφαλῶς νὰ διευκρινήσω· ἴσως ὁ ἐκ Δημητριάδος Δημήτριος ὁ φερόμενος, βραδύτερον κατὰ τινὰ ἔτη περὶ τὸ 1775, ὡς διδάσκαλος τοῦ ἐν Ζαγορά σχολείου, κατὰ Παρανίκαν· δύναμαι ὅμως νὰ διαβεβαιώσω ἐν πεποιθήσει ὅτι δὲν εἶναι ὁ Δημήτριος Βόδας ὁ ἐξ Ἰωαννίνων ὁ χρηματίσας διδάσκαλος ἐν Ἀθήναις· διότι τοῦτον μὲν ἔφερεν ἐν ἔτει 1777 εἰς Ἀθήνας ὁ ἱεροκέρυξ Δωρόθεος Βουλισμάς ὁ Ἰθακήσιος, ἐνῶ ὁ συνάδελφος καὶ φίλος τοῦ Ζαχαρία ἐξήσκει μὲν τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν Θεσσαλίᾳ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1742, εἶχε δὲ πατρίδα, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐξάγεται, ὄχι τὰ Ἰωάννινα, περὶ ὧν οὐδαμοῦ οὐδεὶς λόγος, ἀλλὰ τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου καὶ φαίνεται διαρκῶς διατρίβων καὶ εἰς τὰ τῆς πατρίδος συμμετέχων. Αἱ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν ἐπιστολαὶ τοῦ Δημητρίου τούτου κατέχουσι τὸ πλεῖστον τοῦ κώδικος, ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1743 καὶ λήγουσαι τῷ 1753. Καὶ ἐζητήθη μὲν ἀληθῶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ διδασκάλου Βησσαρίωνος μηνὶ Ὀκτωβρίου τοῦ 1742 καὶ αὐθις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1743, ὅπερ δηλοῦται ἐκ τῆς παρὰ πόδας ἐπιστολῆς, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ παρέμεινεν ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἢ κατὰ χρονολογίαν πρώτη τοῦ Δημητρίου πρὸς Ζαχαρίαν.

« Ἀσπάζομαί σου καὶ αὐθις εἰλικρινῶς τὴν ἔμμουσον καὶ φιλόσοφον κορυφὴν.

» Χαίρω καὶ χαρὰν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀδελφέ μου ἐν Χριστῷ πολυπολυπόθητε κύριέ μου Ζαχαρία, τοῖς παρὰ σοῦ ἐνυγχάνων συνεχέσι γράμμασιν, ἅτε φιλίας ἀκαπηλεύτου καὶ χαρίτων ὅλως γέμουσιν, ἣν περ πήχεσι, τὸ τοῦ λόγου ἐπίστω αὐξανομένην ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὥς γε δὴ καὶ τῇ σῇ καθ' ἐκάστην ἐπιδιδόναι σαφῶς πέπεισμαι. Περὶ ὧν δέ μοι σημειοῖς, φθάσας ἄλλως ταῦτα ὠκονόμησα, δέδωκα γὰρ ταῦτα ἱερομονάχῳ τινὶ ἀγιορείτῃ ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Διονυσίου ὑπάρχοντι. Ἴσθι ὅτι χθὲς ἀμφὶ βουλευτὸν ἐκομισάμην Ἀθήνηθεν δύο γράμματα τὸ μὲν Ὀκτωβρίου 5' τὸ δὲ Μαρτίου καὶ γεγραμμένα προσκαλοῦντα με διὰ τὴν ἐκεῖσε σχολήν, ἐκβληθέντος ὡς ἔοικε τοῦ θαυμασίου ἀνδρός ἐπὶ τε δογματῶν ὀρθότητι καὶ λοιποῖς αὐχήμασι κυρ Βησσαρίωνος. Ἐπὶ μήκιστον αἰψμγῶ μαίτου κ'

ὅλος ὑμέτερος
Δημήτριος ».

Ταύτην παρηκολούθησαν πολλαὶ ἄλλαι ἐπιστολαί, ἐν αἷς οὐδεὶς λόγος περὶ Ἀθηνῶν, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ 29 Μαΐου, 12 Ἰουνίου, 13 Σεπτεμβρίου, 20 Νοεμβρίου. Τῇ 2 Αὐγούστου διεβίβασεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἐφραίμ ἐπιστολὴν διὰ τῶν ἐξῆς « Ἀκούσας προχθὲς εἰς Ζαγορὰν εὐρισκόμενος ὅτι νοσεῖς, ἐπλήγην. . . . Ὅθεν πέμπων τὸ παρὸν παρὰ τοῦ κυρ Ἐφραίμ πεμφθέν μοι, παρακαλῶ νὰ ἔχω τὴν εἰδῆσιν τῶν κατὰ σέ ». Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα συνεχεῖς ἐποίει ὁ Δημήτριος ἐκδρομὰς ὅτε μὲν εἰς Ζαγορὰν ὅτε δὲ εἰς Λάρισσαν ἢ Ἐλασσῶνα· ἀναγγέλλει δὲ αὐτῷ τῇ μὲν 13 Νοεμβρίου ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ὁρους καὶ ὁ τοῦ Λήμνου ἀνεψιὸς λογιώτατος κυρ Ἀθανάσιος καὶ κατασπάζεται αὐτὸν μετὰ τοῦ κυρ Περθετοῦ, τῇ δὲ 13 Μαΐου 1744 ὅτι « ἤρξαντο οἱ ἐνταῦθα ¹ καὶ τὴν σχολὴν ἀνεγείρειν πλησίον τῆς Ἐπισκοπῆς », ἐξέδραμε δὲ τότε καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου Ὁρους, ὅθεν ἐπανῆλθε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1744 ἀποκρισας ἐκεῖθεν καὶ τινα τετράδια. Οὐ μόνον δὲ τὴν τῶν Ἀθηναίων πρόσκλησιν ἀπέκρουσεν ἀλλὰ καὶ ἐτέρας, ὅθεν κατὰ Νοέμβριον γράφει

¹ Διὰ τοῦ ἐνταῦθα ἐννοεῖ ἐν Τυρνάβῳ, τοῦθ' ὅπερ καταδηλοῦται ἐκ τῶν ἐπομένων ἐπιστολῶν.

πάλιν τῷ Ζαχαρίᾳ ὅτι «πολλαχόθεν ζητηθέντες συντάξεσιν ἀδραῖς οὐδαμοῦ ἐπηνεύσαμεν, τῆς φίλης ἡσυχίας οὐχ ἤττον τῶν λοιπῶν ἐξεχόμενοι· σὺ δέ μοι, ἀδελφὲ ποθεινότατε, εἰμὴ κατὰ θυμόν σοι τὰ αὐτόθι σημείωσον, οἶδας δὲ λέγω».

Τῷ δὲ 1745 παπᾶς τις Διονύσιος ἐκ Πάτμου ἔγραψεν αὐτῷ διερωτῶν εἰ εὐμενῶς αὐτὸν προσδέξεται, ἐλθόντα κατ' ἔφεσιν παιδείας «τὰ γὰρ ἐκεῖ (ἐν Πάτμῳ) φησι, παραπολὺ τῆς φήμης ἐλάττω εὐρὼν ἀπαρέσκεται¹. Ἀλλ' ὅμως καὶ οἱ ἰδικοὶ του μαθηταὶ ἡλαττοῦντο ὁσημέραι «καὶ οὐδὲν ἄλλο, γράφει, τοῖς γ' ἐνταῦθα τὸ σπουδαζόμενον εἰμὴ ἢ κατ' ἐμπορίαν βελτίωσις». τῇ δὲ 8 Ἰουνίου 1845 ἔγραφεν «Ἀθύμως πάνυ διακειμένῳ τὰ σά μοι χαρίεντα ἐπεδόθησαν γράμματα, αἵτιον δὲ ἡ τοῦ ἐμοῦ Ἀθανασίου ἀπ' ἀλλήλων διάστασις, γράμμασι γὰρ αὐτὸν εἰς τὸ ἀγιώνυμον Ὅρος ὁ θεῖος αὐτοῦ καὶ Δεσπότης (ὁ Λήμνου) μετεκαλέσατο». Εἶχεν ὑποσχεθῆναι ὑπάγῃ εἰς Μακρυνίτζαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ζαχαρίου, ἀλλ' ἠναγκάζετο τώρα ὡς ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀθανασίου ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκδρομὴν «ἔρημον γὰρ καταλιπεῖν τὴν σχολὴν οὐκ ἔξεστι»².

¹ Ὅποιος ὅμως ἦν ὁ ταῦτα λέγων περὶ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολῆς φαίνεται ἐκ τῆς πρὸς τὸν νέον διδάσκαλόν του Δημήτριον διαγωγῆς του. Οὗτος γράφει πρὸς τὸν Ζαχαρίαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1746 «Ὁ παπᾶ Διονύσιος ὅτι μὲν ἀγνωμοσύνην οὐ μικρὰν ἀνεδείξατο ἀληθές, πλὴν οὐδὲν ἕτερον ἔκαμα εἰς αὐτόν, μήτε μὴν ἐφρόντισα διὰ τὴν δυστροπίαν του, ὅτι μὴ τοῦ σχολείου αὐτὸν ἐκδιώξας, ὅστις μετὰ μικρὸν προσπεσὼν καὶ συγγνώμην αἰτήσας τῆς αὐτοῦ σκαιότητος, ταύτης οὐκ ἀπέτυχεν».

² Καὶ ἐκ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς καὶ πολλῶν ἐπομένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἀθανάσιος οὗτος δὲν εἶναι ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἀθανάσιος Μπουσόπουλος, ὡς ὑπέθεσεν ὁ κ. Κεραμεύς, μὴ προφθάσας νὰ μελετήσῃ ἀπάσας τὰς ἐν τῷ κώδικι ἐπιστολάς. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀθανάσιος μετὰ τινος Ποθητοῦ, συνεχῶς μνημονευομένου, ἦσαν ὑποδιδάσκαλοι τῆς ἐν Τυρνάβῳ σχολῆς ἐπὶ τινὰ χρόνον. Τότε ἐπέστειλε πρὸς τὸν Ἀθανάσιον ὁ Ἐφραίμ τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν καλῶν αὐτὸν «Ἰώνων περιπόθητον» καὶ ὅχι Δημητσανίτην.

«Τῷ πανοσιολογιωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ Ἀθανασίῳ τὸν ἐν Χριστῷ ὀφειλόμενον ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

» Εἰ καὶ ὤκνησα γράφειν, ὦ Ἰώνων μοι περιπόθητε, οὐ μὴν δε καὶ φιλεῖν καὶ πῶς γάρ; ὅπου γε εἴλες με ὅλον ταῖς εὐεργεσίαις αἰγμάλωτον μετὰ τοῦ ἐλλογίμου κυρίου Δημητρίου καὶ τοῦ σοῦ θείου καὶ φιλοστοργοτάτου μοι

Ἐκτὸς τῆς διδασκαλίας ἀνετίθεντο τῷ Δημητρίῳ καὶ ἄλλοιαι φροντίδες χάριν τοπικῶν ὑποχρεώσεων, ὅθεν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1746 περαίνει σύντομον ἐπιστολὴν διὰ τῶν ἐξῆς «Ταῦτα διὰ βραχέων, εἰ δὲ μὴ παρὰ πόδας αὐτῇ ἀπαντῶ, παρακαλῶ νὰ ἔχω συγγνώμην, ἐπειδὴ ἀναδεξάμενος πρὸς καιρὸν (ἕως δηλαδὴ νὰ κάμῃ τὴν περιέλευσιν τῆς ἐπαρχίας ὃ νῦν Ἐξάρχος καὶ ἐπίτροπος τῆς Λαρίσσης) τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἐπιτροπικῆς καιρὸν δὲν ἔχω νὰ γράψω». Ἐν ἑτέρᾳ δ' ἀπολογούμενος γράφει «κατὰ γὰρ τινὰ χρεῖαν προσκληθέντι παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐλασσῶνος, ἀπεῖναι ξυμβέβηκεν, διόπερ ἤδη ἐπανελθὼν, οὐκ ὤκνησα κτλ.». Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ παλαιὸς συμμαθητὴς τοῦ Ζαχαρίου Ἐφραίμ γράφει τὴν ἐπομένην περιπαθῆ ἐπιστολὴν παραπονούμενος ὅτι ἐλησμονήθη παρὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ.

«Τῷ πανοσιολογιωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ τὸν ἐν Χριστῷ ὀφειλόμενον ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

» Καὶ ἀπὼν ὑπερφιλῶ καὶ ἐπιστέλλων πάρειμι εἴγε τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων κατὰ τὸν εἰπόντα, σύμβολα τὰ ἐν τῇ φωνῇ, ὥσπου καὶ τῶν ἐν τῇ φωνῇ τὰ γραφόμενα, ἀλλὰ σὺ ἐπαύσω μὲν γράφων, οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ φιλῶν, ἄλλως τε καὶ τοῦ λόγου γνώρισμα ὄντος τοῦ ζῆν, οὐδὲ τούτου οἶδώς μοι ἀπολαύειν, ἀμελῶν ὡ φίλων φίλτατε, ὁ πολλάκις καθομολογήσας τὴν φιλίαν μὴ ψεύσασθαι· ἐπέσταλκα γὰρ σοὶ ἐκ τῆς Αἰγύπτου πρῶτον, εἰσέπειτα δὲ ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ νῦν αὖθις ἐκ Κύπρου, οὐδὲν κομισάμενος παρὰ σοῦ βραχυσύλλαβον, ὃ μοι τῶν δεινῶν δεινότερον καὶ ἄλγος ἐπὶ τὰ ἄλγῃ μου, ἢ φυγὴ μόνῃ

πατρός, τῆς ἀδελφότητος ἔτι εἰς τοῦτο πρυτρεπούσης ἡμᾶς, ὡς ἐνὸς πατρός τέκνα, μάλιστα τηλικούτου, καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, ὑπὲρ ἐμὲ ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὄντος, εἴγε μὴ ἀντίτεχνοι τὸ δὴ λεγόμενον, ὁμότεχνοι δὲ μᾶλλον καὶ πρὸς ἑν σπεύδοντες. Παῦσαι λοιπὸν ἐγκαλῶν με ὡς ἐπιλήσμονα, ναὶ μὴν καὶ ἀχάριστον, καὶ μὴ ἀποστέρει με τῶν μελισταγῶν σου γραμμάτων, μνείαν κάμοῦ ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ἱεραῖς ποιούμενος ἐντεύξεσιν. Ἐρρωσο

Ἐκ Λευκωσίας ,αψμς'. Ὀκτωβρίου ικ'.

Τῆς ὑμετέρας πανοσιολογιότητος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς
Ἐφραίμ

» Τοὺς φίλους πάντας ἀσπάζομαι καὶ τοὺς παρὰ σοὶ μαθητευομένους μάλιστα, ἐπευχόμενος αὐτοῖς τῶν μαθημάτων ἐπίδοσιν πρὸς χρῆσιν τούτων ψυχοσωτήριον».

ιάσεται ὡς ἐμοὶ σωτήριος, εἰμὴ ἀπατῶμαι, καὶ τοῖς ἄλλοις οὐχ οὕτω δοκεῖ· ὁ δὲ τῶν ὅλων πρύτανις, οἰκονομήσειε πᾶσιν ἡμῖν τὰ συμφέροντα διὰ τῶν θεοπειθῶν σου εὐχῶν καὶ σωτήρια.

Ἐκ Λευκωσίας ,αψμςϞ 'Οκτωβρίου ιη'.

Τῆς ὑμετέρας ἐρασμίου πανοσιολογιότητος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς
Ἑφραίμ.

» Τοὺς ἀπολαύοντας τῆς ἱερᾶς σου φωνῆς καὶ διδασκαλίας ἐξ ὅλης ἀσπάζομαι τῆς ψυχῆς, καὶ τοὺς φιλοῦντάς σε ἅπαντας, πῶς ἔχετε πρὸς ἀλλήλους μετὰ τοῦ κυρ δημητρίου μὴ κατοκνήσης μοι γράψαι».

Ἐπιγράφεται δὲ «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρ Ζαχαρίᾳ τῷ ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ περιποθήτῳ σωτηριωδῶς,

εἰς βῶλον
ἢ μακρουνίτζαν».

Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος 1747 ἐμπροδίζεται πάλιν «. . . μέγαλον πόθον ἔχω νὰ τὴν ἀπολαύσω (γράφει πάντοτε εἰς τρίτον πρόσωπον πρὸς τὸν Ζαχαρίαν) καὶ αὐτοπροσώπως, ὅμως τί νὰ κάμω ὅπου δὲν ἔχω σύνοδρον τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν τό γε νῦν ἔχον· ὅθεν τὴν ἀνοιξιν, ἂν ᾦναι θέλημα θεοῦ, θέλω κάμει τρόπον ὅπου νὰ ἔλθω καὶ νὰ ἀπολαύσω αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀγαπητόν μου καὶ εὐγενέστατον ἄρχοντα κυρ Νικόλαον¹.

Τῇ 30 Ἰανουαρίου 1748 σημειοῖ ἐν ὑστερογράφῳ «μετὰ τοῦ πρὸς ὑμᾶς γράμματος τοῦ προχθесינוῦ εἶχα καὶ ἐν πρὸς τὸν κυρ Ἀθανάσιον». Ἐν τούτοις αἱ καλοκαιριναὶ ἐκδρομαὶ ἐπαναλαμβάνονται· τῇ 23 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους γράφει «ἡμεῖς τῇ 18 τοῦ παρόντος κατευοδώθημεν ἐνταῦθα ἀπὸ Ἀγυιᾶς»· ἐν ἐτέρᾳ δ' ἐπιστολῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς «ἔπεσε μία ἀσθένεια πυρετοῦ καὶ λοιμικῆς ἐδῶ, ὅπου δύο μέρη ἀνθρώπων ἡσθένησαν καὶ ἐν μόλις νὰ ὑγιαίνῃ, πρᾶγμα ὅπου δὲν τὸ ἐνθυμοῦνται διὰ πολλοὺς χρόνους οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ τὸ ἐλεός του. Ὁ Ἀθανάσιος ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του νὰ

¹ Μή τοι ὁ Νικόλαος οὗτος εἶναι ὁ Κασαβέτης ὁ πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα διδάξας ἐν Ζαγορά, κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου;

δείξει μπόγι ως φαίνεται, ἐπειδὴ ἀφορμὴ δὲν ἦτο». Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχεν ἀφορμή, διότι ἐν μεταγενεστέρα ἐπιστολῇ σημειοῖ τὰ ἐξῆς «ὁ διδάσκαλος κύρ Ἀθανάσιος ἔγραψέ μοι ἀρτίως δηλοποιῶν ὅτι δὲν ἔρχεται τώρα ἐξ αἰτίας τοῦ γέροντος ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ ἀδύνατος ἀπὸ τὸ γῆρας καὶ προσεγγίζει τῇ λύσει τῆς συνθέσεως, τὴν δὲ ἄνοιξιν ἴσως καὶ ἔλθῃ».

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀθανάσιος εἶχεν ἀπὸ τινος χρόνου ἀποχωρήσει ἐκ Τυρνόβου καὶ ἐδίδασκεν ἐν ἑτέρᾳ τινὶ γειτνιαζούσῃ τῇ Μακρυνίτζα κωμοπόλει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐφραίμ γράφων βραδύτερον τῷ Ζαχαρία καὶ διερευνῶν τὰ περὶ Ἀθανασίου ἐρωτᾷ ποῦ τὰς διατριβὰς ποιεῖται. Τῇ 27 Ἰουνίου 1747 ἔγραφεν ὁ Δημήτριος τῷ Ζαχαρία «παρακαλῶ νὰ στείλῃς τὸ παρὸν γράμμα μετὰ τοῦ μποχασίου τῷ κύρ Ἀθανασίῳ μὲ πρῶτον . . . τὸν καιρὸν ὅπου ἐκονεύσαμεν κάτω παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν ἀφήσαμεν τὰ ἄλογα, καθὼς ἤξεύρετε, διὰ νὰ τὰ στείλῃ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα λείπει μία βελέντζα ὅπου ἐτίθετο ἀποκάτω ἀπὸ τὴν σέλλαν». Τῇ δὲ 30 Σεπτεμβρίου ἐπιόντος «τὸ ὠρολόγιον τοῦ ἄρχοντος τὸ ἔπεμψα προχθὲς μετὰ τοῦ κύρ Δημητράκη γαμβροῦ του. Τὸν ἄρχοντα ἐλλογιμώτατον καὶ ἐν Χριστῷ περιπόθητον κύριον Νικόλαον εἰλικρινῶς ἄσπασαι ὡς παρ' ἐμοῦ, πλὴν ἐλυπήθην ὅπου δὲν ἐνέμεινε τῇ ὑποσχέσει, λέγοντας πῶς ἐὰν τύχῃ νὰ ἔλθῃ ἕως εἰς Λάρισσαν, πῶς νὰ ἤθελεν ἀναλάβῃ τὸν κόπον καὶ ἕως Τυρνάβου, διὰ νὰ τὸν ἀπολαίσωμεν· ὅμως ὡς φαίνεται ἴσως καὶ εἶχε κατεπείγουσάν τινα χρεῖαν μὴ συγχωροῦσαν αὐτῇ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν»¹.

Τῇ 21 Ἰανουαρίου 1741 «Χθὲς τὸ ταχὺ εἶχον κινήσει πραγματευταὶ διὰ τὸ Βουκουρέστι, καὶ ἐλυπήθην ὅπου δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν τὰ γράμματα, ὅμως πάλιν μὲ ὀλίγας ἡμέρας εὐρίσκομεν ἄλλους. . . τῷ κύρ Ἀθανασίῳ σημειώσατε ὅτι ἔλαβον τὰ πεμφθέντα, ἐπειδὴ χθὲς τοῦ ἔγραψα καὶ βαρύνομαι αὐθις νὰ γράψω». Τῇ 27 Μαΐου ἐν ὑστερογράφῳ «σημείωσόν μοι περὶ τοῦ κύρ Ἀθανασίου εἰ ἀπήλλακται ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν αἰμορροΐδων τελείως». Τῇ 12 Αὐγούστου «ἔλαβον τὰ παρ' αὐτοῖς ὁμοῦ καὶ τὰ κονδήλια καὶ εὐχαριστῶ . . . τὸν

¹ Διὰ τῆς περικοπῆς ταύτης οὐδεμία πλέον ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ὁ Δημήτριος ἐσχολάρχει ἐν Τυρνάβῳ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐνιαυτῶν ἔχων καὶ δύο ἢ τρεῖς συνδιδασκάλους βοηθοὺς.

κύριον Κοσμάν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀσπάζομαι». Τῇ 19 Σεπτεμβρίου «τὸ μποχασὶ τὸ ραφὲν ἔγεινε μὲ τὰ ραπτικὰ καὶ λοιπὰ χάρτζια γρόσια ἕξ . . . πέμψον τὸ παρὸν καὶ τὰ μποχασία τῷ Χατζῇ κύρ Δημητρίῳ ».

Τὸ ἐπιὸν ἔτος 1750 γράφει· «Διὰ τὸν κύρ Ἀθανάσιον δὲν ἐμάθαμεν τίποτε, ἀδελφὲ ἕως τώρα καὶ ὁ θεὸς νὰ μὴ μᾶς λυπήσῃ. Τὸν ἀγαπητὸν παπᾶ κύρ Σταμούλῃν ἀδελφικῶς ἀσπᾶσθαι ὡς παρ' ἐμοῦ. Ὁ σὺν ἐμοὶ διδάσκαλος κύρ Ραφαήλ εἰλικρινῶς αὐτὴν κατασπάζεται». Ἐν ἐτέρᾳ ἀχρονολογήτῳ γράφει ὅτι ὁ ἅγιος Τρίκκης τὸν ζητεῖ διὰ τὸ εἰς Τρίκκαλα σχολεῖον, μὲ τὸ νὰ ἀνεχώρησεν ὁ διδάσκαλός τους· ὁ Δημήτριος ἠρνήθη, «τότε ἐκεῖνος ἐξανάγραψε παρακαλῶν ἐπιμόνως διὰ νὰ ἐπιμεληθῶ νὰ τοῦ στείλω ἄλλον διδάσκαλον καὶ ἀναφέρει εἰς τοῦτο καὶ περὶ ὑμῶν εἰ δυνατόν νὰ σᾶς παρακινήσω . . . ὁ μισθὸς εἶναι ἀρκετὸς γρόσια 180, ὁ ἀρχιερεὺς γνώμης ἀγαθῆς, οἱ ἄρχοντες ὁμοίας εὐγενείας ἐχόμενοι· τὸ σχολεῖον στερεὸν καὶ ὄχι ἀκατάστατον· μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς δεκαπέντε . . . ἡ τράπεζα πάντοτε παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ, ἢ ἂν θέλῃ νὰ ἐσθίῃ μόνος, καὶ δύο μῆνας τὸ καλοκαῖρι ἔχει ἄδειαν νὰ ἀργῇ καὶ νὰ μετοικίzzῃ». Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἔλαβεν ὁ Ζαχαρίας παρὰ τοῦ πιστοῦ φίλου Ἐφραίμ τὰς παρὰ πόδας δύο ἐπιστολάς.

«Ζαχαρία τῷ ἐν Χριστῷ μοι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ τὸν ὀφειλόμενον ἐγκάρδιον ἀσπασμόν.

»Καταλλήλως ἂν τις ἔλεγέ σοι, ἐπέρασσε, μεμνημένῳ τῆς ἀρχῆθεν φιλίας ποιότητι μᾶλλον κρινομένης, ἢ ποσότητι, τὸ τοῦ φιλοσόφου, ἀρχὴ δυνάμει μείζων ἢ μεγέθει. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοσαύτη τῆς φιλίας ἢ δύναμις, τίς ἂν γένοιτο τὴν ἀρχὴν ὑπερβάσα. Ἐὼ γὰρ τὸ μέγεθος, ἐπὶ κατὰ δύναμιν ἢ φιλία μάλιστα, ἅτε ὑπαγομένη ὑπὸ τὴν ποιότητα κατὰ τὸν Σταγειρίτην καὶ τοὺς τῆς φιλοσοφίας ὄρους, οὐ τὴν ποσότητα. Οἶδα καὶ γὰρ τοῦτο ἀδελφέ, ὡς κατὰ Θεὸν οὔσης τῆς ἀγάπης, αἰεὶ προχωρεῖ εἰς τὸ ἔμπροσθεν αὖξουσα· ὅθεν καὶ σφαδάζων τῷ πόθῳ καὶ ἀπὼν τῷ σώματι πνευματικῶς σύνειμι, εἴθε δέ ποτε καὶ σωματικῶς· ὅπερ καὶ θέλων ἐκόντι ἀέκοντι θυμῷ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν οὐ δύναμαι, χάριν τοῦ μακαριωτάτου ἁγίου Κύπρου, καὶ ἵνα γνῶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πατρὸς οὕτω τὰ καθ' ἡμᾶς διεξάγοντος· σὺ δὲ εἴθε ὑγιαίνεις ἐς αἰεὶ μεμνημένος μου ἐν ταῖς θείαις σου προσευχαῖς, καὶ

φιλῶν τὸν φιλοῦντα σὲ τὸν φιλούμενον Ζαχαρίαν τὸ γλυκὺ ἐμοὶ καὶ
πρᾶγμα καὶ ὄνομα.

Ἀψνῶ Μαρτίου ἐσχάτη.

Ὁ ἐν Χριστῷ
Ἑφραίμ.

«Τῷ πανοσιολογιωτάτῳ διδασκάλῳ Κυρίῳ Ζαχαρίᾳ τὸν ἐν Χριστῷ
ὀφειλόμενον ἀσπασμόν.

» Ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ ἤδη ἀνεθείς ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν, αὐτὸς
δὲ εἶθε ὑγιαίνεις, καὶ ἐρρωμένος ταύτην κομίσαιο, ἀδελφε ἐν Χριστῷ
περιπόθητε. Τὰ καθ' ἡμᾶς ὅτι ἐλεεινὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ πανοσιωτά-
του ἁγίου Πρωτοσυγγέλου τῆς σεβαστῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου κὺρ Διο-
νυσίου ἐρχομένου εἰς Λάρισσαν χάριν τῆς παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐλεη-
μοσύνης κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν μοναστηριακὸν ἔθος, ᾧ τὴν δυνατὴν
δεῖξον συνδρομὴν καὶ βοήθειαν διὰ τῆς ἐχέφρονος συμβουλῆς συνιστῶν
αὐτὸν καὶ τοῦτο, καὶ διὰ τὴν μεταξὺ ἡμῶν ἀγάπην, καὶ χάριν τῆς ἐν
τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ σωζομένης προνοίας θείας θεομητορικῆς σεπτῆς
εἰκόνας, τῆς μέγα ἐχούσης τὸ αἰδέσιμον διὰ τὸν ἱστοριογράφον ἀπό-
στολον Λουκᾶν. Περὶ τοῦ διδασκάλου κὺρ Ἀθανασίου, δήλωσον ἔνθα
τὰς διατριβὰς ποιεῖται· τῷ δὲ διδασκάλῳ κὺρ Δημητρίῳ ἔγραψα διὰ
τοῦ αὐτοῦ γραμματοκομιστοῦ. Ἡ κατέχουσα νόσος πλείονα γράφειν
οὐ συγχωρεῖ, σὺ δὲ ἐρρωμένος εἶθε καὶ εὐδαιμονῶν διαβοιώης εἰς
μυριοστήν ἡλίου περίοδον. (Ταῦτα διὰ τοῦ γραφέως, τὰ δ' ἐξῆς ἰδίᾳ
χειρί).

Ἐκ Κύπρου Ἀψνῶ Σεπτεμβρίου κδν.

Ὁ ἐν Χριστῷ σοι ἀγαπητὸς
Ἑφραίμ

Ἄς λάβῃ παρὰ τοῦ αὐτοῦ εἰς σημεῖον μνήμης μίαν ὀκτὼ λάδανον».

«Τῷ πανοσιολογιωτάτῳ διδασκάλῳ τῆς ἐν τῇ Μακρυνίτζᾳ σχολῆς
Κυρίῳ Ζαχαρίᾳ τῷ ἐν Χριστῷ μοι περιποθήτῳ.

εἰς Μακρυνίτζαν

Τῇ 28 Φεβρουαρίου 1751 γράφει πάλιν ὁ Δημήτριος τῷ Ζαχαρίᾳ
«... ἐλθὼν ἐξ ἱκανοῦ ἀπὸ Ἀγυιᾶς προσέμενον νὰ λάβω αἰτίαν παρ'
αὐτῆς διὰ νὰ τὴν γράψω καὶ ἐγώ, ἀλλ' ὥς ὁρῶ εἶναι καὶ ἄλλοι ἐμοῦ
ἀμελέστεροι, διὰ τοῦτο δὲν ἔλειψα νὰ τὴν ἀσπασθῶ ἐκ ψυχῆς καὶ νὰ

τῆς δώσω ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ μὲ ἐνθυμηθῇ καὶ αὐτὴ διὰ σεβασμίου
της, καὶ νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται τόσον τώρα διὰ
τὰ νέα ἀνάκτορα· γνωρίζω πῶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑψηλοφρονῇ εὕρισκο-
μένη καὶ εἰς τόπον ὑψηλὸν καὶ χώραν προκαθημένην τῶν λοιπῶν καὶ
εἰς οἰκίαν λαμπράν¹, ὅμως ἡ φιλία ἃς μὴν πάρῃ τὰ δευτερεῖα τῶν
συνδεδραμηκότων εὐτυχημάτων. Ταῦτα σοι ἀστεϊζόμενος ἀπὸ ψυχῆς
ῆς οἶδας, μὴ ἀπαξιώσης δὲ προσειπεῖν ὀνομαστὶ οὕς οἶδας· ὁ διδάσκα-
λος κὺρ Ραφαήλ ἀδελφικῶς τὴν ἀσπάζεται· τὸν μουσικώτατον τὸν
ἅγιον διδάσκαλον κὺρ Διονύσιον ἄσπασαι ὡς παρ' ἐμοῦ εἰλικρινῶς, ἂν
ἐπανήλθεν ἀπὸ Ἀγυῖας. Ἐρρωσὸ μοι εἰς μακραίωνας, θεοφιλῶς δια-
νύων τὸ στάδιον τῆς ἀγ. τεσσαρακοστῆς.

αψνα^φ Φεβρ. κη .

Ὅλος σὸς ὁ εἰς τοὺς ὁρισμοὺς
Δημήτριος».

Τῇ δὲ 24 Μαρτίου· «διὰ τὸν κοινὸν ἀδελφὸν κὺρ Ἀθανάσιον, ὅπου
ἐρωτᾷ θέλει εἶναι εἰς εἰδῆσίν της ὅτι προχθὲς ἔλαβον γράμμα ἰδιό-
χειρόν του, ἐν ᾧ σημειοῖ ὅτι τώρα τὴν ἀνοιξὶν ἔρχεται σὺν θεῷ μέχρις
Ἀγίου ὄρους καὶ ἐκεῖθεν ὅπου ἂν θεὸς εὐδοκήσῃ, ἐμποδισθεὶς τὸ
παρελθὸν φθινόπωρον διὰ τὴν συμβᾶσαν αὐτῷ ἀσθένειαν ἀπὸ τὰς
αἰμορροϊδῶν. Ὁ διδάσκαλος κὺρ Ραφαήλ ὀλοψύχως καὶ ἀδελφικῶς
τὴν ἀσπάζεται· τὸν μουσικώτατον καὶ φίλτατόν μοι ἅγιον διδάσκα-
λον κὺρ Διονύσιον ἄσπασαι ὡς παρ' ἐμοῦ εἰλικρινῶς, ἐπειπὼν τὸ
καλῶς ὥρισεν ἀπὸ τὸ ντοβλέτι εἰς τὰ ἰδικά μας βουνά».

Τῇ 28 Ἀπριλίου τοῦ ἰδίου ἔτους, παραπονεθέντος τοῦ Ζαχαρίου
διὰ τὰ τῆς Σχολῆς ὡς ἀνιαιρά, ἀπαντᾷ ὁ Δημήτριος προτρέπων νὰ
ἐπιμείνῃ καὶ νὰ μακροθυμήσῃ καὶ αὐθις, «ἀπανταχοῦ γὰρ ταῦτα . . .
εἰδὲ καὶ ἔκαμεν ἀπόφασιν, παρακαλῶ καὶ νὰ τὴν ἀπολαύσω ἕως ἐδῶ,
ἢ ἐὰν βαρύνεται, ἔρχομαι ἐγὼ ἕως αὐτοῦ». Εἰσηκούσθησαν φαίνεται
αἱ παραινέσεις τοῦ Δημητρίου πρὸς καιρόν, διότι εἰς Μακρυνίτζαν
ἀπευθύνεται καὶ ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ τῆς 23 Δεκεμβρίου 1752 ἐν ᾗ
γράφει «περὶ τοῦ κοινοῦ ἀδελφοῦ διδασκάλου κὺρ Ἀθανασίου θέλει

¹ Ἡ προκαθημένη χώρα εἶναι προφανῶς ἡ Μακρυνίτζα, φαίνεται δὲ ὅτι
ἡ κοινότης φιλοτιμουμένη καὶ αὐτὴ καὶ μὴ ὑστεροῦσα τῆς τοῦ Τυρνάβου
ὑποδόμησεν ἢ ἀνεκαίνισε τὸ σχολεῖον καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου κατοικίαν.

εἶναι εἰς εἰδῆσίν τῆς πῶς ἐπῆγεν εἰς βασιλεύουσαν, προτραπείς εἰς τοῦτο ὑπό τε τῶν προεστώτων τῆς μονῆς, μεθ' ὧν ὁμοῦ συναπῆλθε, καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου γέροντος καὶ θείου του, καθὼς μοι γράφει ἀτός του ὁ ἅγιος δεσπότης, διὰ χρείαν κατεπείγουσαν τῆς μονῆς καὶ εἴθε δι' εὐχῶν τῆς ἱερῶν ἐπανέλθοι ὑγιῶς καὶ αἰσίως.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ζαχαρίας ἐγκατέλιπε τὸ ἐν Μακρυνίτζα σχολεῖον καὶ μετέβη εἰς τὸ ἐν ἁγίῳ Γεωργίῳ, ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ τούτου κειμένου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἦτο εὐχαριστημένος. Ἐν τούτοις καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Δημήτριος βλέπων τοῦτο μὲν ἐλαττούμενον τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Τυρνάβῳ σχολῆς, ἐποφθαλμιῶν δὲ ἴσως καὶ ἀνωτέραν θέσιν, μετέβη εἰς Ἄγιον ὄρος, ἐλκυσθεὶς πιθανὸν ἐκ τῆς φήμης τοῦ περικλεοῦς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀναλαβόντος τὴν σχολαρχίαν τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας. Ἐκεῖθεν ἔγραψε τῷ Ζαχαρίᾳ τῇ 22 Μαρτίου 1853 ὅτι «ὁ κύρ Ἀθανάσιος ἀκόμη δὲν ἦλθεν εἰς τὸ ὄρος, με' ὅλον ὅπου τοῦ ἔγραψεν ὁ θεῖός του ἅγιος πρῶην Λήμνου δις καὶ τρίς διὰ νὰ ἔλθῃ ἀνυπερθέτως, μετὸ νὰ τὸν ζητῇ ἐπιμόνως καὶ αὐθις ὁ ἅγιος νῦν Λαρίσσης ἢ εἰς Λάρισσαν ἢ εἰς Τύρναβον νὰ ἐπιστατήσῃ τῆς σχολῆς, καὶ φαίνεται πῶς συγκατένευσε τώρα ὁ θεῖός του διὰ τὰ αὐτόσε μέρη, πρότερον μηδ' ἂν ἐπινεύων, ὡς ἔστι τεκμαίρεσθαι, ἐξ ὧν σήμερον ἔγραψε, πλὴν τὸ τέλος οὐκ οἶδαμεν».

Μετ' ὀλίγων δ' ἡμερῶν παρέλευσιν, ἔγραψε πάλιν αὐτῷ προτείνων θέσιν σχολάρχου ἐν Σίφνῳ.

«Ἀσπάζομαί σε ἐκ ψυχῆς καὶ αὐθις πολυέραςτε ἀδελφέ.

Ἐγραψά σοι καὶ ἀρτίως καὶ πάλιν γράφω, ἀφορμῆς παρεμπεσοῦσης, πλὴν μετὸ νὰ μὴν ἔχω καιρόν, συντόμως λίαν τῆς περιγράψω τὴν ὑπόθεσιν· προχθὲς κατέλυσε παρ' ἐμοὶ διδάσκαλός τις γνώριμος, ὅστις συνεκρότησε σχολεῖον εἰς Σίφνον τὴν νῆσον, μίαν οὖσαν τῶν κυκλάδων· ἐκοινώσατό μοι τὰ κατ' αὐτόν· τὸ αἶτιον τῆς ἀποδημίας του θεοφιλέστατον, καὶ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ φανερώσω, ἤθελε τὴν εὐφράνη κατὰ πολλὰ, πλὴν ἐλυπεῖτο πολλὰ πῶς ἔχει νὰ ἐρημώσῃ τὸ σχολεῖον, ἂν δὲν ὑπάγῃ κανένας σπουδαῖος· ἐπαρακίνησεν ἐμένα καὶ βέβαια ἐπήγαινα, ἂν δὲν εἶχα κωλύματα πάμπολλα, διατί ὁ τόπος εὐκραέστατος, χριστιανικός, ἐλεύθερος πάσης ἐνοχλήσεως, μαθηταὶ συνηθροισμένοι ἱκανοί, ἂν καλὰ καὶ ἀρχάριοι· τὸ σχολεῖον ἔξω ἀπὸ

τὴν χώραν ἕως ἐν στάδιον, μὲ κελλία ἱκανὰ καὶ ἐκκλησίαν. Ὁ τόπος ἄφοβος πάντι· προθυμία τῶν χριστιανῶν μεγάλη, δι' ἣν καὶ συνέστη, καὶ διὰ νὰ εἰπῶ ἐν βραχεῖ, τόπος ἀρμοδιότατος διὰ ἄνθρωπον ἡσυχαστικόν, καὶ βουλόμενον καρποφορεῖσαι ἐν Κυρίῳ. Εἰς τοῦτο λοιπὸν στοχασθεὶς μοῦ ἐφάνη εὐλόγον νὰ τὴν γράψω, καὶ τὴν παρακινῶ πολλὰ διὰ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην τῆς διὰ τὰ ἐκεῖ, ἐπειδὴ αὐτοῦ κανένας καρπός, ἀδελφὲ δὲν γίνεται, ὡς οἶδας, ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῶν μαθημάτων, καὶ μὲ ὀλίγον καιρὸν ἔχεις πάλιν καὶ αὐτοῦ νὰ ταραχθῇς, καὶ μὴ μοι προτείνῃς πῶς δὲν εἶσαι ἱκανός, ἐπειδὴ γνωρίζων καὶ ὑμᾶς καὶ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν τὴν παρακινῶ καὶ ἐλπίζω πῶς θέλει εὐχαριστηθῇ πολλά. Κινήθητι καὶ παρέκει ὀλίγον, διὰ νὰ καρποφορήσῃς ἐν Χριστῷ, μάλιστα μὲ τὸ νὰ ἔχῃς καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀξίαν οἱ ἄνθρωποι τῶν νήσων δὲν εἶναι στρυφνοὶ ὥσπερ τοὺς αὐτόθι, ἀλλ' ἡθῶν εὐγενῶν. Μισθὸν ὅσον εὐχαριστεῖσαι γράψαι-μου, καὶ γίνεται· ἐγὼ νὰ σᾶς ἐφοδιάσω μὲ τὰ δέοντα, καὶ ὁ ῥηθεὶς σπουδαῖος μὲ γράμματά του καὶ ἄλλα χρειώδη, ἐπειδὴ τοὺς ὑπεσχέθη νὰ τοὺς στείλῃ διδάσκαλον καὶ προσμένουν οἱ χριστιανοὶ προθύμως. Γνωρίζεις πῶς σὲ ἔχω εἰς τόπον ἀδελφοῦ, καὶ γνωρίζων τὸν τόπον ἀρμόδιον διὰ λόγου σου, γράφω καὶ πολλὰ σὲ παρακινῶ. Καὶ λοιπὸν νὰ ἔχω τὴν ταχίστην ἀπόκρισιν, εἰ δυνατόν πρὸ τῆς Λαμπρᾶς διὰ τοῦ Βώλου, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτοῦ δὲν τυχαίνουν καίκια. Ἐρρωσὸ μοι καὶ τήρει ἀνέκπυστον τὸ πρᾶγμα».

αψνγφ Ἀπριλίου δϞ

Οἶδας τὸν σὸν Δημήτριον».

Ἐπιγράφεται δὲ

«Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ αἰσίως
Εἰς Ἅγιον Γεώργιον».

Ἄλλ' ἡ πρόσκλησις δὲν ἐγένετο δεκτὴ, ἐγκτέλιπεν ὁμῶς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τάχιστα ὁ Ζαχαρίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Κισσῷ, ἐκεῖ δὲ ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Δημητρίου ἀναγγέλλουσαν ὅτι ὁ διδάσκαλος κύρ Ἀθανάσιος «ἐμποδίσθη νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ἀκουσθέντων ληστῶν καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐλεύσεται. Ἐγραψαν καὶ οἱ Ζαγοριανοὶ καὶ τὸν προσκαλοῦν διὰ νὰ ἔλθῃ». Ἦλθε τέλος ὁ μετὰ τσσαύτης ἀνυπομονησίας ἀναμενόμενος καὶ τὴν ἄφιξίν του ἐγνωστοποίησεν ὁ ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἐπανελθὼν Δημήτριος τῇ 16 Ἰουλίου

1753 διὰ τῶν ἐξῆς « . . . κατευοδωθείς χάριτι θείᾳ ἐνταῦθα δὲν ἔλειψα νὰ τὴν ἀσπασθῶ ἐκ καρδίας καὶ νὰ τῆς φανερώσω ὅτι ἦλθε καὶ ὁ κοινὸς ἀδελφὸς κυρ Ἀθανάσιος, ὅστις παρ' ὀλίγον καταποντισθεὶς κατὰ θάλασσαν, αὐθις ἀνεσώθη παρ' ἐλπίδα, καὶ ἅς εἶναι εὐχαριστία εἰς τὸν Θεὸν ὅπου μᾶς ἐλευθέρωσεν ἀπὸ διηνεκῆ δάκρυα· ὅθεν ἤδη μήτε Λάρισσαν, μήτε Τύρναβον θέλει, ἀλλ' ἀπελεύσεται ἢ εἰς τὸ Ὅρος ἢ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ἰσυχάσῃ τοῦ λοιποῦ. Ἐγὼ μὲ πεντέξῃ ἡμέρας ἀποδημῶ ἐντεῦθεν καὶ ὅπου κατασταθῶ θέλω σᾶς γράψει».

Ἀλλ' ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ἐπιστολῶν οὐδεμία ἄλλη μεταγενεστέρα ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου διεσώθη· ὅθεν ἄγνωστον μένει ποῦ κατεστάθη. Ἴσως ἐν Ζαγορᾷ ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ ἐν Ζαγορᾷ βραδύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὁ ἐκ Δημητριάδος Δημήτριος» εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ὁ ἡμέτερος Δημήτριος ὁ φίλος τοῦ Ζαχαρίου, πάντως ὅμως οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Δημήτριος οὗτος ἦτο ὁ Βόδας, διότι περὶ ἐκείνου ἀσφαλῶς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ χρονογράφος Ἰω. Μπενιζέλος ὅτι ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἀθήνας τῷ 1777 ὁ ἱεροκλήρυξ Δωρόθεος ὁ Βουλισμᾶς.

Ὁ δὲ Ζαχαρίας τὰ βελτίω ἐπιζητῶν, ἀφῆκε πάλιν τὴν κωμόπολιν τοῦ Κισσοῦ καὶ μετέβη εἰς ἕτερον μικρὸν χωρίον ὑπὸ ἐκατὸ περίπου οἰκογενειῶν κατοικούμενον καὶ ἐν χιλιόμετρον σχεδὸν ἀπέχον, τὸ Ἀνήλιον¹. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ παπᾶ Σταμούλη Νικολοῦ, πρὸς ὃν πρὸ πέντε ἐτῶν διεβίβασε τοὺς ἀσπασμούς του ὁ διδάσκαλος Δημήτριος διὰ τοῦ ἐν Μακρυνίτζα Ζαχαρίου.

«Τὴν ἐλλόγιμον αὐτῆς κορυφὴν γονυκλιτῶς προσκυνῶ, τὴν δεξιάν της ἀσπαζόμενος.

» Δεόμενος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, ὅπως διαφυλάττῃ αὐτὴν εὖθυμον ὑγιᾶ καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀβουλήτου, μεθ' ὅσον ἐφίεται παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν, εἰς ἐτῶν εἰρηνικῶν μακροβιότητα, οὗ τῇ ἀγαθότητι καὶ δι' ἀγίων της εὐχῶν καὶ γὰρ ὑγιαίνω μέχρι τοῦδε· μετὰ τὴν προσκύνη-

¹ Ὁ Ἅγιος Γεώργιος χωρίον κατοικούμενον νῦν ὑπὸ 450 οἰκογενειῶν κεῖται ὡς καὶ ὁ Κισσὸς καὶ τὸ Ἀνήλιον ἐπὶ τοῦ Πηλίου, πλὴν ὅτι ταῦτα μὲν πρὸς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευράν, ὁ δὲ Κισσὸς πρὸς ἀνατολὰς (ὄρα Θεσσαλίαν ὑπὸ Ν. Γεωργιάδου σελ. 117 καὶ 130). Κατὰ χρόνους παλαιότερους ὁ Κισσὸς περιεῖχεν 250 οἰκίαις, τὸ Ἀνήλιον 130, ἡ Ζαγορὰ 500 καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος 350.

σίν της τήν παρακαλῶ νὰ ἐγχειρίσῃ τῷ παρόντι χαρτοκομιστῇ, τὰ ὅσα βιβλία μας ἔχει ἡ λογιότης της, ὅτι μᾶς κάμνουν χρεῖαν· ὅτι ζητοῦν καὶ οἱ Ζαγοριανοὶ τοὺς κανόνας τῶν ἀποστόλων νὰ τοὺς ἀντιγράψουν, ὅτι ἔτζι ὑπεσχέθημεν ὅταν τοὺς ἐπήραμεν νὰ τοὺς ἀντιγράψουν, καὶ παρακαλῶ νὰ μὲ τὰ στείλῃ ὅλα τὰ βιβλία, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸ παρὸν εὐρίσκομαι εἰς Ζαγοράν, καὶ νὰ τὰ πάρω νὰ τὰ εὐγάλῳ ἐξω· ἔτζι καὶ πάλιν ξαναπαρακαλῶ νὰ μὴν ἀποτύχῳ τῆς αἰτήσεως· ὁ πατήρ μου ὀλοψύχως τὴν προσκυνεῖ τὴν ἀγίαν της δεξιὰν ἀσπάζόμενος. Ἄς ἤθελε μὲ ἀξιῶσῃ σεβάσμιόν της, δηλωτικὸν τῆς πολυεράστου μοι ὑγιείας της. Ταῦτα μὲν προσκυνητικῶς, αἱ δὲ ἅγιοι καὶ θεοπειθεῖς αὐτῆς εὐχαὶ εἴησάν μοι ἀρρώγοι φῶς καὶ ὁδηγία τῶν πρακτέων.

1755 Σεπτεμβρίου 2.

Τῆς ἐλλογιμότητός της ὅλος καὶ προσκυνητὸς
Σταμούλης Νικολοῦ

Ἐπιγράφεται δὲ

»Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ μοι διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ παπᾶ κυρ Ζαχαρίᾳ προσκυνητῶς εἰς Ἀνήλιον».

Ἄν μὴ ὑποτεθῇ παροδικὴ καὶ χάριν ἀναψυχῆς ἡ εἰς Ἀνήλιον μετὰ-
βασίς τοῦ Ζαχαρίου, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν τότε ὅτι ὑπὸ δοκιμασίαν μετέβαινεν ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου ὁ Ζαχαρίας ἐωσοῦ εὔρε τὸ αὐτῷ ἀρμόζον. Τοιοῦτον δ' ἐξελέξατο τέλος τὸ Κισσὸν χωρίον ἐκ τῶν πολυανθρωποτέρων καὶ ὑπὸ πλατάνων καὶ ποικίλων καρπύμων δένδρων σκιαζόμενον. Ἐκεῖ διέτριψεν ἱκανὰ ἔτη· πόσα ἀκριβῶς ἄγνωστον, πλὴν ὅτι ἐν Κισσῷ ἐπεγράφη καὶ ἡ παρὰ πόδας τελευταία ἐν τῷ κώδικι ἐπιστολὴ τοῦ διδασκάλου ἐν Κύπρῳ καὶ ἱεροκέρυκος Ἐφραίμ τοῦ ἐπιστηθίου καὶ πιστοῦ αὐτοῦ φίλου.

«Τῷ πανοσιολογιωτάτῳ διδασκάλῳ κυρίῳ Ζαχαρίᾳ τὸν ἐν Χριστῷ ὀφειλόμενον ἀσπασμόν.

Οὐδὲν περὶ τῆς σῆς ἔμαθον λογίας ψυχῆς πρὸ πολλοῦ, τὰ νῦν ὅμως ἐκ τοῦ πανοσιωτάτου κυρ Σεραφεῖμ Ἀγιορείτου ἐνωτισθεὶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡσθην ὅλη ψυχῇ, καὶ τὸν τῆς ὑγείας παραίτιον Θεὸν ὑπερεδόξασα, ᾧ εὐχου καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι ἀσθενῶς ἔχοντες ἐν Σμύρνῃ, ἐγχαράττομεν τὸ παρὸν, ὡς γνῶρισμα τοῦ ζῆν, καὶ τεκμήριον τῆς ἀλήστου ἀγάπης· εἰ γὰρ πολλὰ τὰ μεταξὺ, οὔρεά τε σκιάεντα, θάλασσά τε ἠχῆεσσα, καὶ καθ' Ὅμηρον εἰπεῖν, ἀλλ' οὖν ὁ ἔρως

πηδῶν τὰ ὄρη καὶ ὕδατα, διαλλόμενος τοὺς βουνούς κατὰ τὸν σοφόν, ἐντυγχάνει τῷ πεθομένῳ. Εἰδὼς γοῦν ὅτι ὅπου περ ἂν ὤμεν, ἐγκεκολλαμμένον σε περιφέρομεν τῷ συνειδότη, γράφε τὰ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, ἐξ ἧς οὐ μετρίαν ἐν συμφοραῖς λαμβάνομεν παράκλησιν. Ταῦτα ἐν βίᾳ καὶ ἔρῳσο ὑπερευχόμενός μου ,αψξω Ἰανουαρίου ιγ'.

Ὁ σὸς ἐν Χριστῷ
Ἐφραίμ ὁ ἁμαρτωλός ».

Ἀπὸ Κισσοῦ ὁ Ζαχαρίας μετέβη μετὰ τοῦ Ἀνθίμου παπᾶ Πανταζῆ εἰς τὸ νεωστὶ ὑπὸ τούτου ἰδρυθὲν ἐν Μηλείαις σχολεῖον. Ἐκεῖ δὲ ἐγκαταβιώσας μέχρι ἐσχάτου γήρατος, ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς καὶ ἐτάφη ἐν τῷ θαπτηρίῳ τῆς Σχολῆς ¹.

¹ Ἐν τινι Εὐαγγελίῳ τῆς ἐν Μηλείαις ἐκκλησίας ἀνέγνωσεν ὁ Ν. Ι. Μάγνης (Περιήγησις ἢ τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας σελ. 65) τὴν δὲ τὴν σημείωσιν «,ΑΨΠΗ' Σεπτεμβρίου 15 Τὸ παρὸν ἅγιον Εὐαγγέλιον ὑπάρχει τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. ὁσιομάρτυρος Νικολάου τοῦ Νέου, ἡ ὁποία αὕτη ἐκκλησία ἀνεκαινίσθη κατὰ τὸ ,αψοα' ἔτος, ὁμοίως καὶ τὰ κελεῖα δι' ἐξόδων τῶν δύο ἱερομονάχων καὶ αὐταδέλφων Ζαχαρίου καὶ Ἀνθίμου, υἱῶν τοῦ παπᾶ Πανταζῆ, ἀπὸ ταύτης τῆς χώρας Μηλιαῖς ὄντων, καὶ τοῦ διδασκάλου καὶ γέροντος αὐτῶν Ζαχαρίου τοῦ ἀπὸ Γώλου (Βώλου) ὄντος».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000041513

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

